

## **Anotace**

Cvičení tohoto typu je vhodné zařadit pro znázornění různých slovtvorných modelů. Žáci si díky nim lépe uvědomí, že lze od známých slov odvozovat nová slova pomocí předpon a přípon. Cvičení lze libovolně variovat, je možné hledat např. jen slova odvozená předponami (např. chod – vchod) nebo naopak jen slova odvozená příponami (např. školit – školitel). V tomto pracovním listu půjde o slova utvořená ze sloves předponou *ú-* a příponou *-ek* (např. úlovek).

## **Postup práce**

Učitel by se měl nejdřív ujistit, že žáci rozumí slovu, které bude sloužit jako model. V našem případě je to slovo „úlovek“. Pokud ho žáci neznají, může se učitel na základě příkladové věty v pracovním listu nebo obrázku s myslivcem lovícím jelena zeptat: Co dělal myslivec? Žáci by se měli dostat k odpovědi: Lovil jelena. Poté se učitel opět na základě věty nebo dalšího obrázku zeptá, jaký byl výsledek lovu – ulovil jelena. Výsledek je tedy úlovek. Učitel se žáků dále zeptá, na které části lze toto slovo rozdělit, čímž přejde k tematice slovtvorby. Žáci by měli přijít na kořen *lov*, předponu *ú* a příponu *ek*. Pokud neznají názvosloví, může je s ním učitel tímto způsobem seznámit. Následně se učitel žáků zeptá, zda znají další slova, která vznikla stejným způsobem. Učitel si předem může připravit obrázky nebo věty s vynechanými slovy, která žáci hledají (viz řešení), a žáci se mohou sami pokusit zjistit, o která slova se jedná. Pravděpodobně se jim nepodaří určit všechna slova, a to by mělo sloužit jako motivace pro práci s korpusem. Žáci se sami nebo s učitelem podívají do aplikace Morfio a zjistí, která další slova jsou odvozena stejným způsobem. Je vhodné, aby tato slova poté použili např. v krátkém příběhu.

Pokud žáky práce s korpusem zaujme, mohou následně ve skupinách nebo za domácí úkol vyhledávat slova vzniklá na základě jiného slovtvorného modelu (např. jména činitelská, konatelská, obyvatelská atd.).

**Myslivec dnes zastřelil velkého jelena. Byl to obrovský úlovek!**

**1) Co znamená slovo „úlovek“? Jak vzniklo?**

**2) Které části má toto slovo?**

**3) Znáte nějaké další slovo se stejnou předponou a příponou?**

**4) Použijte aplikaci Morfio a najděte další slova se stejnou předponou a příponou. Potom napište krátký text, ve kterém alespoň tři slova použijete.**

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

## Postup práce s korpusem:

Do aplikace si přidejte na první místo u obou vzorů ještě jedno pole pro odlišný formant kliknutím na <+. Toto pole ponechte u prvního vzoru prázdné, u druhého do něj vyplňte *ú*. U druhých polí ponechte charakteristiku „společný“ i výchozí nastavení (.+). Do posledního pole pro odlišný morfém napište u prvního vzoru *it*, do druhého *ek*. U prvního vzoru zvolte morfologickou specifikaci *slovesa*, u druhého *podstatná jména*. Vyberte, že se hledají a vyhodnocují *lemmata*. Velikost písmen můžete ignorovat. Nakonec klikněte na tlačítko Hledat.

# Morfio

<+ x odlišný x společný x odlišný => Morf. specifikace:  
vzor 1: [ ] .+ [ ] it [ ] slovesa [ ] V.\*  
vzor 2: ú [ ] .+ [ ] ek [ ] podstatná jména [ ] N.\*  
Další vzor  
Korpus: SYN2015 Frekvence vyšší než: 10 Hledají se: lemmata Vyhodnocují se: lemmata  
Velikost písmen:  ignorovat Alternace  
Hledat Nové zadání Odkaz na toto zadání: <http://morfio.korpus.cz/wKmnywiz> Nápověda

Souhrn	Výpis	Produktivita	vzor 1	vzor 2
			vzor 1 (fq A*)	vzor 2 (fq A*)
1	činit (9613)	účinek (7532)		
2	lomit (152)	úloemek (966)		
3	lovit (1933)	úlovek (810)		
4	platit (28533)	úplatek (1179)		
5	radit (3831)	úradek (44)		
6	šklebit (431)	úšklebek (552)		
7	tulit (167)	útulek (1115)		

V tabulce jsou uvedeny všechny doklady ze všech vzorů, které vstupují do zadaného modelu. Červená část slov označuje společnou bázi (ta se může lišit pouze v případě aplikace alternací). V závorkách uvedený údaj představuje celkovou frekvenci jednotky ve zvoleném korpuse. Tabulku je možné přetřídit podle libovolného sloupce a to jak abecedně, tak frekvenčně pomocí šipek v záhlaví tabulky. Každé slovo zároveň funguje jako odkaz směřující k ukázce konkordancí ve zvoleném korpuse.

Páry vytvořené až díky aplikaci alternančních pravidel jsou zvýrazněné barevným pozadím. Jejich báze se proto budou lišit. V případě, že použitím alternančních pravidel dojde k situaci, že jednomu vzoru v dané dvojici odpovídá více slov, jsou všechna tato slova uvedena hromadně v jednom řádku tabulky.

## Řešení (na základě korpuse SYN2015):

1) Je to výsledek lovu, zvíře, které jsme ulovili nebo přeneseně cokoliv, co jsme získali např. koupí/výměnou (Ta vzácná známka, kterou jsem koupil od toho starého sběratele, je skvělý úlovek.) Vzniklo od slovesa ulovit příponou *-ek*. To zase vzniklo od slovesa lovit předponou *-u*.

2) Předponu *ú-*, kořen *lov* a příponu *-ek*.

3) viz 4)

4) činit – účinek, lomit – úloemek, platit – úplatek, radit – úradek, šklebit – úšklebek, tulit – útulek

Jak je z výsledků analýzy patrné, je potřeba provést ještě interpretaci výsledků. Nedá se očekávat, že by slovo *útulek* významově vzniklo ze slovesa *tulit*, formálně ovšem souvislost má.